

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DİN-in
POLİS AKADEMİYASI**

**Əyani təhsil
«CİNAYƏT PROSESİ» KAFEDRASI**

**MÖVZU: 10 «CİNAYƏT MÜHAKİMƏ İCRAATINDA
KONFİDENSİALLIQ VƏ MÜDDƏT MƏSƏLƏLƏRİ»**

Mühazirəyə ayrılan vaxt – 4 saat
Seminar - 2 saat
Təcrübə - 2 saat

Tərtib etdi:

**«CİNAYƏT PROSESİ» kafedrasının
Baş müəllimi, polis polkovnik-leytenantı**

Anar Mikayılov

Mühazirə kafedranının iclasında müzakirə edilmiş və təsdiq olunmuşdur.

Protokol № _____ « ____ » _____ 2021-ci il

BAKI – 2021

**Mövzu: 10 «Cinayət mühakimə icraatında
konfidensiallıq və müddət məsələləri»**

PLAN:

Giriş

1. Cinayət prosesində konfidensiallığın qorunmasının xüsusiyyətləri.
2. Cinayət mühakimə icraatında müddətlər.

Nəticə

Ə d ə b i y y a t

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Bakı-1995, mad. 32, 63
2. Azərbaycan Respublikası CPM. mad.7, 16, 21, 199-203
3. Azərbaycan Respublikası CM. Bakı-2021. mad.155, 156, 202, 274, 276, 285.
4. Azərbaycan Respublikasının İXM, Bakı, 2021, maddə 223
5. Azərbaycan Respublikası CPM-nin Komentariyası. Bakı-2007
6. «Telekommunikasiya haqqında» AR-nın Qanunu, 14 iyun 2005-ci il, maddə 38.
7. «Kütləvi informasiya vasitələri haqqında» AR-nın Qanunu, 7 dekabr, 1999-cu il, maddə 11.
8. «Dövlət sirri haqqında» AR-nın Qanunu, 7 sentyabr 2004-cü il, maddə 1, 20.
9. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 iyun 2005-ci il tarixli «Məlumatların dövlət sirrinə aid edilməsi qaydalarının təsdiq edilməsi haqqında» Fərmanı
10. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 15 mart 2005-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş «Dövlət sirri təşkil edən məlumatların digər dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlara verilməsi qaydası» və «Dövlət sirrinin yayılmasının qarşısının alınması qaydası»
11. «Kommersiya sirri haqqında» AR-nın 4 dekabr 2001-ci il tarixli Qanunu, maddə 2, 4.
12. A.P.Quluyev. Cinayət işi başlama və ibtidai istintaq mərhələlərində prosessual müddətlər. Moskva – 1976.

13. Mirağa Cəfərquluyev. Cinayət prosesi. Dərslik. Bakı. 2005
14. С.Н.Мөvsүmov. Cinayət prosesi. Dərslik. Bakı, 1989
15. В.И.Радченко. Комментарий к уголовно-процессуальному кодексу РФ. Москва, 2006
16. Cinayət prosesi fənn proqramı Bakı 2018
17. Firuzə Abbasova “Cinayət prosesi” Dərslik. Ümumi hissə. Bakı 2021”Zərdabi LTD” MMC, 2012, 416 s.
18. Cinayət prosesi. Məsələlər Toplusu N.Əliyev, S.Ağayev, A. Mikayılov, İ.Eyyubov, V. Qasımov, Bakı: Mütərcim, 2014-216 səh.

GİRİŞ

Azərbaycan Respublikası öz dövlət müstəqilliyini qazandıqdan sonra qarşıya bir məsələlərin həlli qoyulmuşdu ki, bunlardan biri də məhkəmə-hüquq islahatının həyata keçirilməsi vəzifəsi idi. Aparılan islahatlar nəticəsində bir sıra normativ aktlar qəbul edilmiş, günün tələblərinə cavab verməyən qanunlar və digər normativ aktlar ləğv edilmiş, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatına cavab verən yeni qanunvericilik bazası yaradılmışdır.

Həyata keçirilən islahatlar nəticəsində cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində mühüm rol oynayan cinayət-prosessual hüquq xeyli inkişaf etmiş, əvvəlki Cinayət-Prosesual Məcəllədə olmayan yeni institutları özündə ehtiva edən Cinayət-Prosessual Məcəllə 2000-ci il 1 sentyabr tarixdə qüvvəyə minmişdir.

Diqqətinizə təqdim edilən mühazirə iki sualı əhatə edir. Birinci sualımızda cinayət mühakimə icraatında konfidensiallığın qorunması qaydalarını, mahiyyətini və cinayət prosesində əhəmiyyətini qeyd edəcək, şəxsi və ya ailə, dövlət, peşə və kommersiya sirlərinin qorunması məsələlərinə toxunacağıq. Onu da qeyd edirəm ki, Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsində «Cinayət mühakimə icratında konfidensiallığın qorunması» yeni bir institut kimi nəzərdə tutulmuşdur.

İkinci sual cinayət mühakimə icraatında müddətlərə həsr edilmişdir. Cinayət təqibi üzrə icraatın tezliyinin təmin olunması prinsipindən irəli gələrək prosesual forma tələb edir ki, cinayət

prosesi ayrı-ayrı kateqoriya cinayətlərdən asılı olaraq konkret müddətlərdə həyata keçirilsin.

Təbii ki, cinayət prosesinin ayrı-ayrı mərhələlərində müxtəlif prosesual hərəkətlərin həyata keçirilməsi üçün müddətlərin müəyyən edilməsi bir tərəfdən dövlət orqanları tərəfindən cinayətkarlığı və onu doğuran səbəblərə qarşı mübarizənin vaxtında və keyfiyyətli aparılmasını təmin edir, digər tərəfdən proses iştirakçılarının hüquq və vəzifələrinin heç bir ləngiməyə yol verilmədən həyata keçirilməsinə kömək edir.

Prosesual müddət, CPM-lə müəyyən edilmiş ehtə vaxt dövrüdür ki, həmin müddətdə cinayət prosesinin iştirakçıları prosesual hüquq və vəzifələri icra etməli, prosesual qərarları qəbul etməli, prosesual hərəkətləri həyata keçirməli və ya həmin hərəkətlərin edilməsindən çəkinməlidir.

SUAL 1. CİNAYƏT PROSESİNDƏ KONFİDENSİALLIĞIN QORUNMASININ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

«Konfidentiallıq» latın sözü olub «məxfilik, gizli saxlamaq, gizlilik» mənasını verir.

Cinayət prosesində konfidentiallığın qorunması dedikdə, aşağıdakılar başa düşülür:

1. Şəxsi və ailə sirrinin qorunması;
2. Dövlət sirrinin qorunması;
3. Peşə və kommersiya sirrinin qorunması.

1. Şəxsi və ailə sirrinin qorunması

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 32-ci maddəsinə əsasən hər kəsin şəxsi toxunulmazlıq, şəxsi və ailə həyatının sirrini saxlamaq hüququ vardır. Qanun la nəzərdə tutulmuş hallardan başqa, şəxsi həyata müdaxilə etmək qadağandır. Öz razılığı olmadan kimsənin şəxsi həyatı haqqında məlumatların toplanılmasına, saxlanılmasına, istifadəsinə və ya yayılmasına yol verilmir.

Eyni zamanda CPM-in 16.1-ci maddəsinə əsasən, cinayət təqibi gedişində heç kəsin şəxsi (özünün və ailəsinin) həyatının sirrinin, yazışma, telefon danışqları, poçt-teleqraf və digər rabitə vasitələri ilə ötürülən məlumatların və başqa məlumatların sirrinin saxlanılması hüququ CPM-də nəzərdə tutulmuş hallardan başqa məhdudlaşdırıla bilməz.

Bu sahədə qanunvericiliyə nəzər salsaq görürük ki, Rusiya cinayət-prosessual qanunvericiliyindən fərqli olaraq bizdə konfidensiallıq məsələsinə daha geniş yer verilmiş və CPM-də ayrıca fəsil – 23-cü fəsil(199-201-ci maddələr) adı çəkilən sahəyə həsr edilmişdir. Rusiya CPM-də isə yalnız 161-ci maddədə «İbtidai araşdırma məlumatlarının yayılmasının yol verilməzliyi» məsələsinə toxunulur. Qeyd etmək lazımdır ki ibtidai araşdırma məlumatlarının yayılmasının yol verilməzliyi Azərbaycan Respublikası CPM-nin 222-ci maddəsində də təsbit edilmişdir.

Şəxsi və ailə sirrini təşkil edən məlumatlar cinayət-prosessual qanunvericiliklə və AR-nın digər qanunları ilə müəyyən edilmiş qaydada qorunur. Həmin qanunlara Azərbaycan Respublikası CM, Mülki Məcəllə, «Telekommunikasiya haqqında», «Kütləvi İnformasiya Vasitələri haqqında», «Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında», «Polis haqqında» və b. qanunlar aiddir.

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 23-cü maddəsinə əsasən, fiziki şəxs onun şəxsi həyatının sirrini və ya şəxsi toxunulmazlığını pozan məlumatların məhkəmə qaydasında təkzib olunmasını tələb edə bilər.

Azərbaycan Respublikası CM-in 155-ci maddəsi yazışma, telefon danışqları, poçt, teleqraf və digər məlumatların sirrini pozmağa görə, 156-cı maddəsi isə şəxsi və ailə həyatının sirri olan məlumatların qanunsuz toplanılmasına görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edir.

«Telekommunikasiya haqqında» AR-nın 14 iyun 2005-ci il tarixli Qanununun 38-ci maddəsində göstərilir ki, AR-da telekommunikasiya şəbəkələri vasitəsilə ötürülən məlumatların məxfiliyi AR Konstitusiyası və digər müvafiq normativ hüquqi aktlarla

qorunur. Poçt göndərişləri və elektrik rabitəsi şəbəkələri ilə verilən məlumatlar haqqında informasiya, habelə bu göndərişlər və məlumatlar yalnız onları göndərənlərə, ünvan sahiblərinə və onların qanuni nümayəndələrinə verilə bilər.

«KİV-lər haqqında» AR –ın 7 dekabr 1999-cu il tarixli Qanununun 11-ci maddəsinə əsasən, Kütləvi informasiya vasitəsi redaksiyanın və ya jurnalistin şəxsin gizli saxlanmaq şərtilə verdiyi məlumatı yayılan xəbər və materiallarda açıqlamasına təhqiqatçının, müstəntiqin, ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun və ya məhkəmənin icazəsi olmadan ibtidai istintaq və təhqiqat materiallarını açıqlamasına cinayət etməkdə təqsirləndirilən yetkinlik yaşına çatmayanın və ya qanuni nümayəndələrinin razılığı olmadan onların şəxsiyyətləri barədə hər hansı məlumatı yaymasına yol verilmir.

Şəxsi və ailə həyatının sirri olan məlumatlar dedikdə, fiziki şəxsin dövlət qulluğu, xidməti işi və ya ictimai-siyasi fəaliyyəti ilə bağlı olmayan, dövlət və ya ictimai təşkilatların nəzarət sahəsinə aid edilməyən, şəxsi həyatın və ya ailə həyatının sirrini təşkil edən elə məlumatlar başa düşülür ki, şəxs şərəf və ləyaqəti alçaldan və ləkələyən olub-olmamasından asılı olmayaraq, onların kənar şəxslərə(bəzi hallarda isə ailə üzvlərinə və yaxınlarına) məlum olmasını istəmir.

Şəxsi və ailə həyatının əirrinə aid olan məlumatlara şəxsin sağlamlıq vəziyyəti barədə həkim diaqnozunun əks olunduğu sənədlər və başqa sənədlər, ailə tərkibi, dostluq münasibətləri, intim və digər münasibətlər, habelə sair hallar barədə olan məlumatlar, sənədlər(məktublar, digər yazışmalar, gündəliklər, xatirə dəytləri, fotosəkillər və onların üzərində olan qeydlər vəs.) aiddir.

Şəxsi, ailə, dövlət, kommersiya və peşə sirrini təşkil edən məlumatların ələ keçirilməsi yalnız məhkəmənin qərarı əsasında aparıla bilər(CPM-in 177.3.6-cı və 177.4-cü maddələri)

CPM-in 199.2-ci maddəsi şəxsi və ailə sirrinin daha etibarlı qorunması məqsədilə belə məlumatların yalnız **qanuni əsas** və **zərurət** olduqda toplanmasına yol verir.

Qanuni əsaslar aşağıdakılardır:

- 1) məhkəmənin qərarı;
- 2) cinayət prosesini həyata keçirən orqanın tələbi

Zərurət isə həmin məlumatlar cinayət işi və ya cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallar üzrə icraat zamanı həqiqətin müəyyən edilməsi və işin düzgün həlli üçün əhəmiyyət kəsb etməsidir.

Şəxsi və ya ailə sirrini açıqlayan sübutlar qapalı məhkəmə iclasında tədqiq edilməlidir. Şəxsi həyatın toxunulmazlığının pozulması, şəxsi və ya ailə həyatının sirrinin yayılması nəticəsində hər hansı şəxsə vurulmuş ziyan, həmin ziyanın xarakterindən və dərəcəsindən asılı olaraq qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada ödənilməlidir. Şəxsi həyatın toxunulmazlığının pozulması nəticəsində hər hansı şəxsə mənəvi və ya maddi ziyan vurulduqda həmin pozuntuya yol vermiş təhqiqatçı, müstəntiq, ibtidai araşdırmaya prosesaul rəhbərliyi həyata keçirən prokuror və ya hakim, habelə ibtidai araşdırma məlumatlarının yayılmasının yolveriləməzliyi haqqında xəbərdar edilmiş hər bir şəxs məsuliyyət daşıyır.

2. Dövlət sirrinin qorunması

Dövlət sirrinin qorunmasının prosesual xüsusiyyətləri CPM-in 200-cü maddəsi ilə tənzimlənir. Bununla yanaşı digər

qanunvericilik aktlarını da qeyd etmək lazımdır. Belə ki, bura «Dövlət sirri haqqında» 7 sentyabr 2004-cü il qanunu, AR CM, «Dövlət sirri haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunundvn irəli gələn bəzi normativ-hüquqi aktların təsdiq edilməsi barədə» Prezidentin 22 noyabr 1998-ci il və «Məlumatların dövlət sirrinə aid edilməsi haqqında» 3 iyun 2005-ci tarixli fərmanları və digər qanunvericilik aktlarını aid etmək olar.

Dövlət sirrini təşkil edən məlumatlar dedikdə, dövlətin hərbi, xarici-siyasi, iqtisadi, kəşfiyyat, əks-kəşfiyyat və əməliyyat-axtarış fəaliyyəti ilə bağlı olub dövlət tərəfindən mühafizə olunan və yayılması Azərbaycan Respublikası təhlükəsizliyinə ziyan vura bilən məlumatlar başa düşülür («Dövlət sirri haqqında» qanununun 1.0.1-ci maddəsi). Həmin qanunun və Prezidentin 3 iyun 2005-ci ilə Fərmanı ilə təsdiq edilmiş «Dövlət sirrinə aid edilən məlumatların siyahısında» dövlət sirrinə aidə olan məlumatlar 4 qrupa bölünür: 1) hərbi sahəyə aid edilən məlumatlar; 2) xarici siyasət və xarici iqtisadi fəaliyyət sahəsində olan məlumatlar; 3) iqtisadi sahədə məlumatlar; 4) kəşfiyyat, əks-kəşfiyyat və əməliyyat-axtarış fəaliyyəti sahəsində olan məlumatlar.

«Dövlət sirri haqqında» qanununun 20-ci maddəsinə əsasən dövlət sirrinin mühafizəsini Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin yanında Dövlət Sirrinin Mühafizəsi üzrə İdarələrarası Komissiya və Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi, dövlət hakimiyyəti orqanları, müəssisə, idarə, təşkilatlar və onların dövlət sirrinin mühafizəsi üzrə struktur bölmələri həyata keçirirlər.

Cinayət prosesini həyata keçirən orqan hər hansı şəxsə dövlət sirrini özündə əks etdirən məlumatların bildirilməsini və ya təqdim olunmasını məhkəmənin müvafiq qərarı əsasında təklif

etdikdə, həmin şəxs bu məlumatların başlanmış cinayət işi üzrə toplanılmasının zəruriliyinə əmin olmaq, əks təqdirdə onları verməkdən imtina etmək hüququna malikdir. Cinayət prosesini həyata keçirən orqan şəxsə dövlət sirrini özündə əks etdirən məlumatların bildirilməsinin və ya təqdim olunmasının zəruriliyinə istinad edərək tələb etdikdə, o, dindirmə və ya digər istintaq hərəkəti protokoluna bu məlumatların alınmasının zəruriliyi barədə təsdiqedic qeydlər daxil etməlidir.

Cinayət prosesini həyata keçirən orqan dindirəm və ya digər istintaq hərəkəti protokolunda bunun qadağan edilməsi barədə qeydlər etməyibsə, dövlət qulluqçusu ona etibar edilmiş dövlət sirrini təşkil edən məlumatlara dair ifadə verməsi barədə dərhal müvafiq dövlət orqanının rəhbərinə yazılı məlumat verməlidir.

Dövlət sirrini özündə əks etdirən məlumatlarla bağlı cinayət işlərinin icraatı bu cür məlumatların yayılmaması barədə öhdəlik götürmüş müstəntiqlərə, prokurorlara və ya hakimlərə həvalə edilir.

Öz vəzifələrinin icrası zamanı hakimlər, habelə dövlət sirri təşkil edən məlumatlarla bağlı cinayət işləri üzrə cinayət mühakimə icraatında müdafiəçi qismində çıxış edən vəkillər dövlət sirri ilə işləməyə qanunla nəzərdə tutulmuş yoxlama tədbirləri keçirilmədən buraxılırlar.

Dövlət sirrini açıqlayan sübutlar qapalı məhkəmə iclasında tədqiq edilməlidir.

CPM-in 200.5-ci maddəsinə görə məhkəmə və prokurorluq orqanlarında dövlət sirrinin mühafizəsinin təmin olunmasına nəzarət bu orqanların rəhbərləri tərəfindən təşkil edilir. Dövlət sirrinin mühafizəsinə ümumi nəzarəti Azərbaycan Respublikası Prezidenti , idarələrarası nəzarəti Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik

Nazirliyi həyata keçirir. Dövlət sirrinin mühafizəsinin təmin olunması ilə bağlı münasibətlər Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 15 mart 2005-ci il tarixli Qərarı ilə təsdiq olunmuş «Dövlət sirri təşkil edən məlumatların digər dövlət və veynəlxalq təşkilatlara verilməsi Qaydası», «Dövlət sirri təşkil edən məlumatlardan istifadə ilə bağlı işlərin görülməsi prosesində məlumatların mühafizəsinin təmin edilməsi Qaydası», «Dövlət sirrinin yayılmasının qarşısının alınması Qaydası və başqa qaydalar ilə tənzimlənir.

3. Peşə və kommersiya sirrinin qorunması

Azərbaycan Respublikası CPM-in 201.1ci maddəsinə görə cinayət mühakimə icraatı zamanı peşə və kommersiya sirlərini təşkil edən məlumatların qorunması üçün bu Məcəllə və Azərbaycan Respublikasının digər qanunları ilə nəzərdə tutulmuş tədbirlər görülür. Digər qanunlar dedikdə, AR CM, AR İXM, AR MM, «Kommersiya sirri haqqında» 4 dekabr 2001-ci il tarixli qanunu başa düşülür.

İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 223-cü maddəsində sahibkarların razılığı olmadan kommersiya sirri təşkil edən məlumatların tamah və sair şəxsi niyyətlə qanunsuz yolla istifadə edilməsinə və ya yayılmasına görə az miqdarda zərər vurulduqda inzibati məsuliyyət müəyyən edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası CM-in 202-ci maddəsi ilə kommersiya sirri olan məlumatları qanunsuz yolla əld etmə və ya yaymağa görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edilmişdir.

«Kommersiya sirri haqqında» Azərbaycan Respublikasının 4 dekabr 2001-ci il tarixli Qanununa əsasən , Azərbaycan Respublikasında bütün fiziki və hüquqi şəxslərin kommersiya sirrini

təşkil edən məlumatlarını, onların istifadə edilməsi üsulundan və daşıyıcısından asılı olmayaraq qorunmaq hüququ vardır.

Kommersiya sirri dedikdə, hüquqi və fiziki şəxslərin istehsal, texnoloji, idarəetmə, maliyyə və başqa fəaliyyəti ilə bağlı olan və sahibinin razılığı olmadan açıqlanması onların qanuni maraqlarına ziyan vura bilən məlumatlar başa düşülür («Kommersiya sirri haqqında qanun – 2.0.1-ci maddə).

CPM-in 201.2-ci maddəsi peşə və kommersiya sirinin qorunması üçün əlavə hüquqi təminatlar müəyyənləşdirmişdir. Belə, ki prosesaul hərəkətlər aparılarkən yalnız zərurət olduqda peşə və kommersiya sirlərini əks etdirən məlumatların toplanılmasına, istifadəsinə və yayılmasına yol verilir.

Dövlət qulluqçusu və ya mülkiyyət və təşkilati hüquqi formasından asılı olmayaraq hər hansı müəssisə, yaxud təşkilatın işçisi ona etibar edilmiş peşə və ya kommersiya sirrini təşkil edən məlumatlara dair ifadə verərkən, cinayət prosesini həyata keçirən orqan ona ifadə verməsi haqqında müvafiq dövlət orqanının və ya müəssisə və təşkilatın rəhbərinə məlumat verilməsinin qadağan edilməsi barədə dindirmə protokolunda qeydlər edə bilər. Həmin qeydlər və müvafiq protokolifadə verən şəxs və cinayət prosesini həyata keçirən şəxs tərəfindən imzalanmaqla təsdiq edilməlidir. Belə qeydlər edilmədikdə dindirilən şəxs dərhal müvafiq dövlət orqanının və ya işçisi olduğu müəssisənin rəhbərinə yazılı məlumat verməlidir.

Peşə və kommersiya sirrini açıqlayan sübutlar qapalı məhkəmə iclasında tədqiq olunmalıdır.

SUAL 2 CİNAYƏT MÜHAKİMƏ İCRAATINDA MÜDDƏTLƏR

Cinayət işinin düzgün həll edilməsi ilə birlikdə onun tez və vaxtında başa çatması və qəbul edilmiş qərarın tez icra olunması vacibdir.

Cinayət prosesinin kifayət qədər tez getməsinə təmin edən üsul prosesual müddətlərin müəyyən edilməsidir.

Prosesual müddət dedikdə, prosesual hərəkətlərin həyata keçirilməsi cinayət prosesi qüvvəsində nəzərdə tutulmuş proses iştirakçıları üçün məcburi sayılan vaxt həddidir və ya zaman intervalıdır.

Prosesual müddət, CPM-lə müəyyən edilmiş ehtə vaxt dövrüdür ki, həmin müddətdə cinayət prosesinin iştirakçıları prosesual hüquq və vəzifələri icra etməli, prosesual qərarları qəbul etməli, prosesual hərəkətləri həyata keçirməli və ya həmin hərəkətlərin edilməsindən çəkinməlidir.

Qanunvericilikdə prosesual müddətlərin təsbit edilməsi cinayət təqibi üzrə icraatın tezliyinin təmin olunması prinsipindən irəli gəlir. Lakin nəzərə almaq lazımdır, hər hansı məsələnin tez həlli onun tam, hərtərəfli araşdırılmasına mane olmamalıdır. Bu nöqteyi nəzərdən, CPM-də prosesual müddətlər ehtə qoyulmalıdır ki, bu bir tərəfdən cinayət təqibini həyata keçirən orqanların sərbəst araşdırma aparmasına imkan yaratsın, digər tərəfdən təqsirləndirilən şəxsin hüquqlarının müdafiəsinə şərait yaratmaqla bütövlükdə ehtəmələ yekun qiymət verilməsini gecikdirməsin.

Prosesual müddətlər cinayət-prosesual qanunu ilə müəyyən edilmiş olduqda hüquq normalarıdır. Başqa cinayət-

prosesual normaları kimi onlar hüquq məcburedici xarakteri daşıyırlar.

Müddətlərin ifadə etməsinin müəyyənliyi dərəcəsindən asılı olaraq cinayət-prosesual normalar 3 növə ayrılırlar:

a) cinayət-prosesual hərəkətin dərhal etməsinə sərəncam verən qanun normaları. Məsələn, Azərbaycan Respublikası cinayət-prosesual qanunvericiliyinə müvafiq olaraq müstəntiq özü tərəfindən başlanılmış və ya ona verilmiş iş üzrə dərhal istintaq aparmağa başlamalıdır;

b) müddətləri dəqiq, konkret müəyyən edən qanun normaları. Məsələn, Azərbaycan Respublikası CPM-nin 347-ci maddəsinə əsasən hökm elan olunduqdan sonra 3 gündən gec olmayaraq onun surəti məhkuma və ya bəraət verilmiş şəxsə verilməlidir;

v) dəqiq, konkret müddətləri müəyyən etməyən, lakin ümumi müddətlər ərzində müəyyən hərəkətlərin aparılmasına icazə verən qanun normaları.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi prosesual müddətlər cinayət-prosesual təminatlarının müxtəlif növlərinin birini təmsil edirlər. Bu nöqtəyi-nəzərdən bütün prosesual müddətlərini aşağıdakı qruplara bölmək olar:

- ədalət mühakiməsinin tez aparılmasına təminat verən müddətlər. Məsələn, cinayət işi başlama məsələsinin həll edilmə müddəti, Azərbaycan Respublikası CPM-nin 207-ci maddəsi, təhqiqatın və ibtidai araşdırmanın müddətləri: Azərbaycan Respublikası CPM-nin 214 və 218-ci maddələri, ayrı-ayrı tapşırıqları yerinə yetirilməsi müddəti, Azərbaycan Respublikası CPM-nin 216.31-ci maddəsi, ittiham aktı ilə daxil olmuş işə prokuror tərəfindən baxılma müddəti; Azərbaycan Respublikası CPM-nin

290-cı maddəsi, işin məhkəmə iclasında baxılma müddəti; Azərbaycan Respublikası CPM-nin 298.2.1, 301.4.1-ci maddəsi, işin apellyasiya instansiyalarında baxılma müddəti; Azərbaycan Respublikası CPM-nin 381-ci maddəsi;

- proses iştirakçılarının hüquq və qanuni maraqlarına təminat verən müddətlər. Məsələn, şübhəli şəxsin tutulması və onun dindirilməsi müddətləri; Azərbaycan Respublikası CPM-nin 148 və 232-ci maddələri, şübhəli şəxs barəsində qəti-imkan tədbirinin tətbiq edilmə müddəti; Azərbaycan Respublikası CPM-nin 90-cı maddəsi, ittihamın elan edilmə və müttəhimin dindirilməsi müddətləri; Azərbaycan Respublikası CPM-nin 224 və 233-cü maddələri, həbsdə saxlama müddəti; Azərbaycan Respublikası CPM-nin 158-ci maddəsi, prokuror tərəfindən şikayətlərin baxılması müddətləri; Azərbaycan Respublikası CPM-nin 84.5.9-cu maddəsi, müstəntiqə etiraz etmə barəsində ərizələrin həll edilmə müddətləri; Azərbaycan Respublikası CPM-in 113-cü maddəsi;

- cinayət mühakimə üsulunda qanunlara əməl etmə üzərində prokuror nəzarətinin həyata keçirilməsinə təminat verən müddətlər. Məsələn, cinayət işi başlama haqqında qərarın surətini prokurora göndərilməsi müddəti: Azərbaycan Respublikası CPM-nin 210.4-cü maddəsi, ibtidai istintaqın başlanğıc müddəti: Azərbaycan Respublikası CPM-nin 217-218-ci maddələri, cinayət işi üzrə ibtidai istintaqın dayandırılması müddətləri: AR CPM-nin 53.3.1, 277-ci maddələri, tutma haqqında prokurora məlumat vermə müddətləri: AR CPM-nin 153.2.3-cü maddəsi, məhkəmənin sanksiyası olmadan aparılmış axtarış haqqında məhkəməyə və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora məlumat vermə müddəti: AR CPM-nin 443.2.1-ci maddəsi.

Ayrı-ayrı hallarda qanun cinayət prosesinin iştirakçıları olmayan subyektlər üçün prosesual müddətlər müəyyən edir. Məsələn, AR CPM-nin 221-ci maddəsi müəyyən edir ki, cinayətin törədilməsinə kömək edən halları aradan qaldırmaq haqqındaki müstəntiqin təqdimatı olan vəzifəli şəxs bir ay müddətində tədbirlər barəsində müstəntiqə məlumat verməlidir.

AR CPM-nin 202-ci maddəsinə əsasən cinayət mühakimə icraatı zamanı müəyyən olunmuş müddətlər, saatlar, günlər, aylar və illərlə hesablanır.

Cinayət mühakimə icraatı zamanı müddətlər hesablanarkən müddətin başlandığı saat və gün hesaba alınmır. Müddətlər günlərlə hesablanarkən müddət birinci gün gecə saat 12-də başlayır və müddətin sonuncu günü gecə 12-də qaytarır.

Müddətlər aylar və ya illərlə hesablandıqda müddət sonuncu ayın müvafiq günündə qurtarır. Müddətin qurtarması iş gününə düşmürsə, həmin gündən sonrakı birinci iş günü sayılır.

Prosesual müddətlərin olması proses iştirakçılarının hamısını intizamlı edir, onları müəyyən hərəkətlərini vaxtında aparmaqlarını məcbur edir. Müddətlərin onlara riayət etməli olan şəxslər tərəfindən pozulması həmin şəxslər üçün müvafiq nəticələr yarada bilər.

Prosesual müddətlərə riayət etmə cinayət mühakimə üsulunun qanuniliyinə riayət etmə göstərişlərindən biridir.

Bütövlükdə prosesual hərəkətlərinin müəyyən olunmuş müddətdə yerinə yetirilməsi mümkün olmadığı hallarda bəzi prosesual müddətlərinin vaxtı uzadılır. Bu prosesi aparan dövlət orqanlarının fəaliyyəti müddətlərinə aiddir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası CPM-nin 218-ci maddəsinə müvafiq olaraq cinayət işinin mürəkkəbliyi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının CPM-

nin 218.2-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş ibtidai istintaq müddəti müstəntiqin əsaslandırılmış vəsatəti və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun təqdimatı əsasında müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının hərbi prokuroru Bakı şəhər prokuroru, Naxçıvan Muxtar Respublikasının prokuroru və ya Azərbaycan Respublikası Baş prokurorunun müavini tərəfindən cinayət-prosesual qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş qaydada uzadıla bilər.

Bəzi müddətlər əsasən (şikayətlərin, ərizələrin, vəsatətlərin verilməsini, əlavə materialların təqdim edilməsini nizama salan) əgər üzürlü səbəbə görə buraxıldıqda bərpa olunmalıdır. Səbəblərin üzrlü olub-olmaması şikayətin, vəsatətin və ərizənin verildiyi cinayət prosesini həyata keçirən orqan tərəfindən müəyyən edilməlidir. Səbəblərin üzrlü olub-olmamağı müəyyən edilərkən aşağıdakı hallar nəzərə alınmalıdır:

- şikayətin, vəsatətin və ərizənin verilməsinə mane olan hallar və müraciət edənin iradəsindən asılı olmayan obyektiv hallar(xəstəlik, məzuniyyət, zəlzələ, sel, daşqın vəs.);
- maraqlı şəxslərin şikayətin, vəsatətin və ərizənin vermək istəmələrini təsdiq edin hallar, məsələn, təqsirləndirilən şəxsin müstəntiqin qərarından şikayət vermək barədə müdafiəçisi ilə razılığa gəlməsinə baxmayaraq, həmin şikayətin vaxtında verilməsinin müdafiəçinin yadından çıxması və s.

Buraxılmış müddətin bərpa olunması haqqında müstəntiq, təhqiqatçı, prokuror, cinayət işi icraatında olan məhkəmə qərar qəbul edirlər.

Cinayət prosesinin həyata keçirən orqanın qərarından şikayət vermə müddəti bitmişsə, onun icrası göstərilən şəxsin vəsatəti və ya xahişi ilə buraxılmış müddətin bərpa edilməsi məsələsinin həllinədək dayandırılı bilər. Cinayət mühakimə icraatı zamanı üzürlü səbəblərə görə buraxılmış müddət maraqlı şəxsin vəsatəti və ya xahişi ilə cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qərarı ilə bərpa olunmalıdır. Cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qərarında başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, müddət digər şəxslər üçün deyil, ancaq onu buraxmış şəxs üçün bərpa edilir. Təhqiqat və ya istintaq orqanının müddətin bərpasından imtina etməsindən prokurora şikayət verilə bilər.

Məhkəmələrin buraxılmış müddətin bərpasından imtina etməsindən apellyasiya instansiyası məhkəməsinə şikayət verilə bilər. Apellyasiya instansiyası məhkəməsinin öz səlahiyyəti daxilində ona müraciət etmək üçün buraxılmış müddəti bərpa etmək hüququ vardır. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 203- cü maddəsi üzürlü səbəblərə ağır xəstəlik, təbii fəlakət, ezamiyyət və prosesual hərəkətin edilməsi mümkünlüyü məhrum etmiş digər hallar ola bilərlər.

N ƏTİCƏ

Biz mühazirəmizdə cinayət prosesual hüququn mühüm institutlarından olan cinayət mühakimə icraatında konfidensiallığın qoruması və müddət məsələlərinə aydınlıq gətirdik. Müəyyən etdik, həm konfidensiallığın qorunması, həm də müddət məsələləri həll olunmadan cinayət prosesinin qarşısında duran vəzifələri tam, vaxtında icra etmək mümkün deyil.

Cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar cinayət karlığı qarşı mübarizə apararkən həmişə qanunun tələblərini gözləməli, şəxsi və ailə həyatının, dövlət, peşə və kommersiya sirri təşkil edən məlumatları yaymamalı, prosesual hərəkətlər yerinə yetirərkən müddətlərə riayət etməli və bütövlükdə işini elə qurmalıdır ki, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqları tam şəkildə təmin olunsun.